

CON NGƯỜI VÀ CHIẾN CÔNG

(Những vở kịch viết về chiến tranh của A.Xalunxki)

G.S.I. P.T.S. GIELÔPSÔVA X.PH.

Trường Đại học Tổng hợp Maxcova Liên Xô

Thời đại trao cho nhà văn những nhiệm vụ do nhu cầu xã hội đặt ra, ngay cả khi nhà văn quay trở lại những trang sử anh hùng. Trong các tác phẩm viết về cuộc chiến tranh giữ nước vĩ đại diễn ra cách đây bốn mươi năm, đặc biệt nổi lên mạnh mẽ chủ đề gắn liền với sự khẳng định đạo đức.

Con đường sáng tác của nhà viết kịch xô viết nổi tiếng A.Xalunxki gắn bó mật thiết với những giai đoạn phát triển của kịch xô viết hiện đại. Tư tưởng nghệ thuật của nhà viết kịch luôn tràn đầy không khí của thời đại ngày nay, song điều đó không bao giờ làm ông xa rời chủ đề chiến tranh, cũng giống như nhiều nhà văn khác cùng thế hệ với ông, đã trải qua những cơn đường chiến tranh gian khổ. Trong những năm chiến tranh A.Xalunxki làm việc ở báo « Vì tổ quốc xô viết » ông làm công tác biên tập ở đây trong ba năm. Thời đại đáng ghi nhớ đã để lại dấu vết không phai mờ. Vì thế trong các vở kịch của ông, không kể thể loại, tính cách, xung đột và những vấn đề được đặt ra như thế nào thì những mô-típ hồi ức lịch sử, những biến cố trong những năm chiến tranh đều được thể hiện thông qua số phận các nhân vật và đối với họ thì những điều đó không chỉ đơn thuần là những kỷ niệm. Chúng đi vào đời sống của con người, thường làm thay đổi cả những khái niệm và quan niệm đã vững chắc, thành lý do để « đánh giá lại » những giá trị, thành điểm xác định đặc biệt trong quá trình hình thành thế giới quan và các tính cách. Nhà văn kiên trì nhận thức những dụng độ nảy sinh trong khói lửa chiến tranh ở tiền tuyến và ở hậu phương, mặc dù không xây dựng chúng ngay thành cơ sở trực tiếp của tác phẩm kịch. « Đề cập đến quá khứ quả không dễ dàng — A.Xalunxki thú nhận — Đằng sau mỗi tiếng nói lại còn một tiếng nói đích thực của ai đó, nó không chịu sự tùy tiện chi phối », (1) câu nói này biểu lộ tinh thần trách nhiệm cao, nhạy bén của nhà văn mà những ý đồ sáng tác thuộc về nền văn học đang một lần nữa nhận thức ý nghĩa toàn nhân loại của cuộc chiến đấu và thắng lợi của nhân dân xô viết đối với chủ nghĩa phát xít.

1. Xalunxki A. Những bước đi đầu tiên đến thắng lợi. Báo Văn học 1972 21/VI.

Kịch ngày càng quan tâm nghiên cứu những tiềm năng tinh thần, những ngọn nguồn của nhân cách xã hội. Điều này đã bộc lộ một cách độc đáo trong việc thể hiện chủ nghĩa anh hùng của cuộc chiến tranh giữ nước vĩ đại. Quan điểm mới thể hiện rõ trong các vở kịch « Pháo đài trên sông Bugơ »... của X.Xmirnốp, « Đoàn xe tải hạng hai » của Đ.Davurin, « Những người sống mãi » của V.Rôđốp, các tác phẩm này khám phá cụ thể mối liên hệ giữa hành vi anh hùng của con người trong những biến cố cục bộ của chiến tranh với cuộc chiến đấu anh hùng của toàn dân.

Nghệ thuật điện ảnh sử dụng « cận cảnh » khắc họa một cách gợi cảm qui mô chiến công anh hùng, được « bổ sung » bằng số phận con người cụ thể. Những phim « Số phận con người » (dựng theo truyện ngắn của M.Sôlôkhốp), « Bài ca người lính », « Đàn sếu bay qua » (dựng theo kịch bản của V.Rôđốp), « Pháo đài bất tử » (dựng theo truyện của K.Ximônốp) và những phim khác nữa tiếp tục nói về những trang sử biên niên anh hùng và trở thành « trường học » của lòng dũng cảm cho cả một thế hệ.

Trong khi sử dụng chất liệu kịch những năm chiến tranh A.Xalunxki muốn tìm tòi sự quy chiếu của mình đối với việc chiếm hữu nghệ thuật chất liệu đó. Sự quan tâm bền bỉ của nhà viết kịch đến những mâu thuẫn nào bộc lộ được tinh thần sẵn sàng lập chiến công của nhân vật và làm sáng tỏ những ngọn nguồn gốc của cái anh hùng trong tính cách, đã gắn bó tất yếu với việc hướng tới chủ đề « chiến công thầm lặng ». Cơ sở của vở kịch anh hùng « Cô gái đánh trống trận » là những sự kiện có thực trong những năm chiến tranh. Nhà nghệ sĩ trung thành trước sau như một với chân lý đời sống. Đáng chú ý là vở kịch viết từ năm 1960 vẫn giữ được uy tín sâu sắc lâu dài. Trước dịp kỷ niệm 40 năm ngày chiến thắng vĩ đại, nhà hát Trung ương Quân đội xô viết lại dàn dựng « Cô gái đánh trống trận ».

Cơ sở của vở kịch là những ấn tượng về cuộc gặp gỡ đã lâu, hồi năm 1943 của nhà văn với một cô gái làm tình báo viên tại một thành phố mới giải phóng khỏi bọn phát xít chiếm đóng. « Tôi nghĩ là chính tình huống hoàn toàn mới mẻ đã cuốn hút tôi. Nữ nhân vật sẽ phải sống và làm việc giữa những người của ta tại một thành phố đang hân hoan trong những ngày giải phóng, cô vẫn còn phải đấm thờn giả danh là kẻ phản bội, kẻ bán nước » (1).

Ý hướng của A.Xalunxki nhằm tìm hiểu những mâu thuẫn có nội dung chính trị — xã hội trên góc độ tư tưởng — nhân phẩm, tinh thần — đạo đức đã làm phức tạp kết cấu của xung đột trong vở « Cô gái đánh trống trận » và hình thức biểu hiện cái anh hùng trong nội dung cá nhân của các tính cách nhân vật. Tính nhiều lớp của xung đột kịch được khám phá trong mối liên kết chặt chẽ của xung đột đối kháng — cuộc đấu tranh của nhân dân xô viết với chủ nghĩa phát xít — và xung đột xã hội — đạo đức. Hơn nữa tác giả chủ yếu tập trung tìm hiểu xung đột giữa « những người của ta » trong cùng một trận tuyến với nhau. Cơ sở đời sống của xung đột rõ ràng là những sự kiện phản ánh số phận của nữ tình báo viên Nila Xnigiocô, người ở lại để phát hiện bọn tình báo viên địch tại hậu phương

1. Xalunxki A. Cuộc sống là ngọn nguồn của sáng tạo. Những vấn đề văn học 1963. Số 5 trang 128.

xô viết. Nhà viết kịch cố gắng nêu lên bản tính nhất quán của nữ tình báo viên Nila là người đang buộc phải đóng vai trò hai mặt. Những phẩm chất cá nhân của tính cách nữ đoàn viên Côm-xô-môn, tâm hồn của cô, tinh thần công dân cao cả, sâu sắc, tinh thần yêu nước tích cực đều được thể hiện. Người nữ tình báo viên xô viết thật khó mà chịu đựng nổi khi phải giả làm một kẻ phản bội bị mọi người ghét bỏ. Nhưng cô tìm được trong lao động dũng cảm của những người xô viết vì tiền tuyến, trong niềm tin vô hạn vào thắng lợi, trong lòng căm ghét kẻ thù, một sức mạnh tinh thần để tiếp tục chiến đấu.

Chú ý đến lĩnh vực tình cảm trong đời sống con người, xung đột của vở « Cô gái đánh trống trận » khám phá một cách nhân đạo cuộc đấu tranh chính đáng của những tình cảm, những nghi ngờ mà Nila đã trải qua. Trong xung đột kịch căng thẳng đã bộc lộ rõ ràng tinh thần luôn luôn sẵn sàng lập chiến công của nữ nhân vật. Cô buộc phải che giấu tình cảm sâu sắc và mãnh liệt với Phê-ô-đô bằng thái độ cố tình lạnh nhạt, bằng cái vui giả tạo, tình cảm ấy gắn liền với tinh thần nghĩa vụ vô cùng mạnh mẽ. Cảnh thổ lộ tình yêu của Nila và Phê-ô-đô khi anh quyết định đưa cô rời khỏi thành phố và việc cô từ chối không đi đã một lần nữa nhấn mạnh tinh thần trách nhiệm cá nhân và nghĩa vụ xã hội rất cao của Nila.

Nhà viết kịch không miêu tả trực tiếp những chiến công ngoài mặt trận của Nila những công việc do cô tiến hành nhằm « thủ tiêu » tên tướng Đức và bè lũ. A. Xalunxki tập trung vào hành động trong không gian và thời gian sao cho xung đột đối kháng đạt tới đỉnh điểm trong cảnh Nila gặp tên tình báo viên Đức Brenco - Xtavinxki, giấu mặt với cái tên của một đại úy quân nhu xô viết. Điều quan trọng với nữ tình báo viên là không để cho kẻ thù có cơ nghi ngờ, là hướng ý lẫn theo dấu vết giả, là không làm hỏng công việc. Niềm tin của cô thật lớn lao: « Không, kẻ nào đơn độc giữa mọi người kẻ đó không sống, xem như không có kẻ đó trên đời này ». Điều lý thú là trong vở kịch « Tòa án » của nhà viết kịch A. Macariônco (Belaruxia) năm 1974 đã nhắc lại đúng chiến công như trong vở « Cô gái đánh trống trận » Nhân vật trong vở kịch này là Terescô Côm-lô-bốc, một người chăn cừu tự nguyện đứng ra làm xã trưởng trong một làng bị bọn phát xít chiếm đóng để giúp đỡ anh em du kích. Trong khi đóng vai xã trưởng của Đức để giúp đỡ du kích Terescô phải trả một giá đắt. con trai ông hy sinh không tha thứ cho tội « phản bội » của cha. Trong nội đau đớn khôn nguôi của người cha, trong tinh thần công dân cao cả của người xô viết hoàn thành nghĩa vụ của mình trước Tổ quốc Terescô Côm-lô-bốc đã vươn tới tầm cao của chiến công yêu nước cũng như « Cô gái đánh trống trận » dũng cảm Nila.

Chiến tranh đã xâm nhập vào cuộc sống của những người xô viết nhưng nó không biến con người chân chính thành tàn nhẫn, hung dữ, ngược lại, nó làm cho tinh thần yêu nước, tinh thần công dân sâu sắc, nó củng cố mối liên hệ bè bạn, tinh đồng chí, tinh thần đoàn kết quốc tế. Sự nhạy cảm của tâm hồn, thái độ đối xử nhân đạo với Nila đã tập hợp vào cùng trận tuyến những nhân vật chính của hậu phương như người đàn bà đứng tuổi, một cư dân trí thức, bà bác sĩ Maria Igonachepna, cô thợ hàn điện Dôia, các em nhi đồng Sasca và Eđch. Kết thúc vở kịch tràn đầy cảm hứng khẳng định cuộc sống. Cái chết bi kịch của cô gái ngời lên ánh sáng của niềm tin vào lý tưởng của người xô viết bất khuất.

Giai điệu của bài ca trở thành môtip chủ yếu của vở kịch, làm tăng thêm cảm hứng bi kịch đồng thời là cảm hứng lạc quan. Bài ca về cô gái đánh trống trận khắc họa mạnh mẽ và truyền cảm tư tưởng về mối liên hệ giữa các thế hệ.

Nhờ tăng cường yếu tố phân tích trong văn học xô viết hiện đại mà những môtip chủ đề riêng biệt được gọi nên bởi những trang lịch sử chiến tranh anh hùng đã có ý nghĩa đặc biệt trong sự nghiệp giáo dục lòng yêu nước. Càng ngày các tầng lớp rộng rãi càng chú ý nhiều hơn đến những chiến công thần kỳ của những tinh báo viên xô viết Nicôlai Cudônhesốp, Rikhácđơ Dôrôgơ, Rudônphơ Aben, những chiến công này đã thành tài sản của lịch sử và văn học. Chủ đề tinh báo trong sáng tác của V. Côgiepnhicôp (« Lá chắn và thanh kiếm ») của E. Vôrôbiốp (« Trái đất, thư lưu »), của Iu Xemionốp (« Mười bảy khoảnh khắc mùa xuân ») của A. Xalunxki (« Địa ngục sụp đổ ») được triển khai trong bối cảnh xã hội chính trị rộng lớn và làm sâu sắc thêm trên bình diện tâm lý – xã hội. Thời gian sinh hoạt – hiện thực, lịch sử – cụ thể của vở « Địa ngục sụp đổ » được tác giả gắn liền một cách có ý thức với thời gian lịch sử « Nếu nói đến những cảm xúc của người lính thì tôi thiết nghĩ – nhà viết kịch khẳng định – những hoạt động của những người lính của chúng ta là do tình cảm cao cả của chủ nghĩa yêu nước qui định và tình cảm này chiến thắng sự sợ hãi » (1). Nhân vật của vở kịch là các sĩ quan và binh lính xô viết bị bắt làm tù binh vẫn tiếp tục chiến đấu khi rơi vào mạng lưới tinh báo Đức.

Vở kịch « Địa ngục sụp đổ » trong khi phát triển những khuynh hướng thể loại và những môtip chủ đề của vở « Cô gái đánh trống trận » đã làm sâu sắc thêm khuynh hướng tâm lý trong sáng tác của Xalunxki. Thế giới tư tưởng của vở kịch bộc lộ trong xung đột nhiều lớp được thể hiện một cách nghệ thuật trong cuộc đụng độ giữa tinh báo viên xô viết Nicôlai Veregonicốp với kẻ địch mạnh và giáo quyệt, đứng đầu trường tinh báo Rôitenphuốc và trong sự xung đột với những kẻ trước kia là « người của ta » đang có mặt ở đây, trong trường của bọn phát xít đào tạo những tên biệt kích tung vào hậu phương xô viết và với một số kẻ trong những người ở lại sau chiến tuyến trên đất nước xô viết.

Sự căng thẳng của xung đột đối kháng trong vở « Địa ngục sụp đổ » được nhấn mạnh ngay trong hồi thứ nhất. Lời nói của tên đại tá Đức Anbecgơ với những tù binh đã trải qua địa ngục của các trại tập trung là một cảm bầy tâm lý đặc biệt. Cỡ lẽ lần đầu tiên trong các kịch bản qui mô hành động tội ác của kẻ thù được khám phá với một sự xác thực nghiêm ngặt như vậy. Chiến lược và chiến thuật của những kẻ cầm đầu nhà trường: đại tá Anbecgơ, đại úy kỹ sư Emarơ, trùm giếtxtapô Khamphêđơ, tên khiêu khích Đorômơ được xem như là những yếu tố hợp thành của hệ tư tưởng phát xít thù ghét con người. Trong hồi ba của vở kịch mọi người thấy rõ những kế hoạch của quân thù bị phá vỡ, những « cuộc gặp gỡ bí mật » ở sâu trong hậu phương đất nước xô viết liên tiếp bị bại lộ và những tên khiêu khích cũng « cuốn xéo ».

Tác giả chú ý đến quá trình phát triển của xung đột đối kháng, sự phản ánh xung đột trong thế giới tinh thần của con người, những suy nghĩ và tình cảm của họ. Những hình tượng tù binh trong vở kịch hiện ra không phải như đám

1. Xalunxki, A Trách nhiệm của nhà văn. Những vấn đề văn học 1970. số 2. Trang 133.

đồng không bản sắc trên cái nền cho những cá nhân phi thường hoạt động mà như những nhân vật sống động. Điều đặc biệt quan trọng là nhà viết kịch sử dụng những tiêu chuẩn đạo đức cao cả để đo phẩm giá của từng nhân vật và đối lập lại những mưu toan nhằm trong một mức độ nào đấy « nâng cao phẩm giá » và biện hộ cho việc đào ngũ và những biểu hiện hèn nhát mất tinh thần để tiện. Đồng thời nêu lên tinh thần bất khuất, khái niệm cao cả về lòng tin đồng chí, về nghĩa vụ và danh dự, về ý thức gắn bó với số phận của Tổ quốc đã đoàn kết những người xô viết chân chính.

Trong khi soi sáng vấn đề nhân vật tích cực A.Xalunxki cố tránh hình tượng có tính chất công thức một chiều về « người tình báo viên siêu việt ». Điều quan trọng đối với tác giả là theo dõi quá trình tâm lý khi nhân vật chính của vở « Địa ngục sụp đổ » Veregonicốp đi tới quyết định. Anh ở lại trong trường của bọn phát xít và tiếp tục cuộc chiến đấu cực kỳ nguy hiểm. Về ý nghĩa các vở « Cô gái đánh trống trận », và « Địa ngục sụp đổ » của A.Xalunxki có thể nói không quá đáng rằng đó là hiện tượng nổi bật, là những cái mốc đáng kể trên đường phát triển của kịch nhằm khai thác một chủ đề phức tạp của đời sống. Nghiên cứu phương diện đạo đức của chiến công anh hùng đã tỏ rõ lập trường nhân đạo rõ ràng của nhà văn, lập trường này thể hiện trong kết cấu nghệ thuật các tác phẩm của ông. Chúng ta thấy rõ niềm tin sâu sắc của ông vào sức mạnh sáng tạo của nhân dân xô viết đã trải qua những thử thách của chiến tranh, niềm tin rằng « chiến tranh sẽ biến mất khỏi đời sống nhân loại và lao động sẽ trở thành trận địa của chủ nghĩa anh hùng và lòng dũng cảm của quảng đại quần chúng » (1).

Желобцова С. Ф.

ЧЕЛОВЕК И ПОДВИГ

В статье «Человек и подвиг» рассматривается идейно—художественное своеобразие военных пьес А. Салынского «Барабанщица» и «Взорванный ад». Рассматривая природу конфликта и характеров, автор приходит к определенным выводам о творческой индивидуальности писателя, подчеркивает связь творческих поисков А. Салынского с процессом развития советской сценической литературы.

Zelovsova

MAN AND DEED (Plays on war by A Salynski)

The article «Man and Deed» studies artistic and ideological characteristics in the plays of A. Salynski «The girl beating the drum and «The Hell fallen down». By studying the essence of the conflict and of the characters, the author comes to conclusion on the writer's Creative personality and stresser on the relations between his creative researches and the process of development of soviet dramaturgy

1. Xalunxki A. Chủ đề chiến tranh. Trong cuốn . Các nhà văn xô viết bàn về sáng tác. « Nhà văn xô viết » Maccova 1976. Trang 398.